

MISCELLANEA

Sudár Balázs

Avar kori íjászgűrűk a Kárpát-medencében? Hergott Kristóf cikkének margójára

A nomád népek fegyverei és harci technikái számos kutatót ösztönöztek munkára, s ha az elmúlt száz év hazai eredményeit vesszük szemügyre, azt mondhatjuk, hogy a fejlődés hatalmas és töretlen ívű. Éppen ezért üdvözlendő, ha újabb és újabb kutatók csatlakoznak a megismerési folyamathoz, és teszik hozzá saját szempontjaikat, meglátásaikat, kutatási tapasztalataikat az eddig elértékhez.

A honfoglalás kori íjászat Magyarországon kiemelt területnek számít, hiszen az íj – újra – nemzeti szimbólummá lett.¹ De míg a fegyverek kutatása viszonylag előrehaladott állapotba jutott,² az íjászat technikájáról jóval kevesebb szó esett. 10–15 évvel ezelőtt, hagyományörző körökben merült fel hangsúlyosan a kérdés, hogy vajon a nyugati típusú – lényegében a sportíjászatból ismert – technikákkal kell-e lőni a honfoglalók legendás, és egyre többek által rekonstruált fegyverével, vagy esetleg egészen másképpen. Ekkor kerültek előtérbe a keleti, sztyeppe-i lövészi módok, elsősorban a hüvelykujjas húzás és ennek speciális eszköze, az íjászgűrű. Komoly viták dúltak a tekintetben, hogy vajon a honfoglalók így lőttek-e vagy sem: maga az íjászfelszerelés erre vall, ugyanakkor tényleges lelet nem áll a kutatók vagy az érdeklődők rendelkezésére.³ Bár a régészek előtt az íjászgűrű – elsősorban a török kori – régóta nem ismeretlen,⁴ Kárpát-medencei használatáról összefoglaló tanulmány eddig nem született. Mindennek fényében különösen érdekes Hergott Kristóf munkája, aki az avar kori íjászgűrűknek szentelte figyelmét.⁵ S bár nem a honfoglalók harci

<http://dx.doi.org/10.24391/KELETKUT.2019.1.75>

¹ Sudár Balázs, Hogyan lettünk újra íjásznemzet? In: *In lingua nostra Hringe nominat. Tanulmányok Szentpéteri József 60. születésnapjára*. Szerk. Balogh Csilla–Petkes Zsolt–Sudár Balázs–Zsidai Zsuzsanna. Budapest–Kecskemét, 2015, 313–328.

² Cs. Sebestyén Károly alapvető munkái után Fábíán Gyula rekonstrukcióira, majd Szöllősy Gábor, újabban pedig Bíró Ádám kutatásaira érdemes odafigyelnünk.

³ Igaz Levente, Néhány kísérlet X. századi magyar íj- és nyílvesző-rekonstrukciókkal. Eredmények, kérdések és kételyek a rekonstrukciók hadi- és vadászati alkalmazhatóságának témakörében. *Hadtörténelmi Közlemények* 123 (2010) 279. Jómagam éppen a gűrűhasználat megismerése céljából – gyakorló íjások biztatására – fordítottam le egy mameluk íjászkönyvet: Sudár Balázs, *Az íjászat tudományának könyve*. Egy XIV. századi mameluk kézikönyv az íjászatról. *Hadtörténelmi Közlemények* 123 (2010) 338–352.

⁴ Ennek szerepére már Cs. Sebestyén Károly felhívta a figyelmet. Cs. Sebestyén Károly, *A magyarok íjja és nyila*. Szeged, 1933.

⁵ Hergott Kristóf, Íjászgűrűk a Kárpát-medencei avar kori anyagban. In: *Acta Iuvenum*

kultúrájáról értekeznek, de írása magyar szempontból sem érdektelen: ha bebizonyosodna, hogy már az avarok is így lőttek, akkor a magyarok eddig dokumentálatlan gyűrűhasználatára is valószínűbbé válna. A tanulmány tehát cseppet sem súlytalan, nem légius térbe érkezett, s ennek megfelelően hatalmas érdeklődés övezte, mind tudományos, mind hagyományörző körökben. Éppen ez a felfokozott érdeklődés az, ami írásra késztetett.

Hergott Kristóf nagyon optimistán kezdi tanulmányát: „A nomád népek fegyverzete és harcmodora jól kutatott területnek számít, a téma egyes aspektusairól több átfogó szakirodalmi mű keletkezett.” (55. old.) Nézőpont kérdése, hogy mit tekintünk jól kutatottnak, az azonban bizonyos, hogy bár az íjászat egyes témaköreiről ugyan kiváló tanulmányok készültek, másokról azonban ez egyáltalán nem mondható el. Mindez fokozottan igaz az íjászyűrűkre: sem fejlődéstörténetükről, sem tipológiájukról, sem az egyes változatok térbeli és időbeli elterjedéséről nem áll rendelkezésünkre összefoglaló munka.⁶ A tanácsalanság jól látható az egyes múzeumi katalógusok leírásain vagy az aukciós házak hirdetésein.⁷ A forrás- és információhiány éppen a Hergott számára rendkívül fontos időre és térre, a népvándorlás kori sztyeppére különösen igaz.⁸ Tanulmánya éppen ebbe az „ismeretlenségbe” kíván bevilágítani és szilárd információkkal szolgálni a további kutatásokhoz.

Elöljáróban hasznos néhány szót szólni a terminológiáról, amellyel Hergott Kristóf is megküzdeni kényszerült. A korai angolszász szakirodalomban terjedt el, és azóta is használatos a „mongol húzás” (*Mongolian draw, Mongolian release*) kifejezés, azonban a leírt technika nem a mongolokhoz kötődik, hiszen számos nép használta évszázadokon keresztül, és a megjelölés nem tapint rá a lövés mód lényegére sem.⁹ (Ráadásul a mongolok ma már nem is egészen így lőnek...) Magyarul egy ideje a hüvelykujjas húzás vagy feszítés kifejezést részesítjük előnyben, amely az eljárás központi elemét hangsúlyozza. A gyűrűk elnevezésének sincs bevett magyar gyakorlata, magam egyszerűen az íjászyűrű kifejezést használom, amely egyszerűen és elégségesen fejezi ki a lényegét. Amennyiben a másik, az íjat tartó kézen használt gyűrűről esik szó, akkor ezt

Sectio Archaeologica. IV. Szerk. Kiss-Bíró Gyöngyvér–Pintér-Nagy Katalin–Takács Melinda. Szeged, 2019, 55–76.

⁶ Bár a keleti íjászahagyományokról szóló munkákban időről-időre, hosszabban-rövidebben szó esik a gyűrűkről, a téma legjobb összefoglalása sem tekinthető a kérdés átfogó, tudományos elemzésének. Kay Koppedraier, *Kay's Thumbring Book*. Ontario, 2002.

⁷ Egy elemzés a műkincs-kereskedelem szempontjából: Fake Rings and Intaglios. IV. <http://www.collector-antiquities.com/real-or-fake/fake-rings/fake-rings-page-2/fake-rings-and-intaglios-page-3/fake-rings-and-intaglios-page-4.html>.

⁸ Ld. Medvegyev gyűjtését: F. A. Medvegyev, *Rucsnoe metatel'noe oruzsie (luki i sztrelii, szamosztrelü)*. Moszkva, 1966, 26–28.

⁹ A mongol és a mediterrán húzás kifejezéspárt Edward S. Morse (pl. *Ancient and Modern Methods of Arrow-Release*. Salem, 1885, 16–20.; Uő, *Additional Notes on Arrow Release*. Salem, 1922, 5–6, 31–42.) nagy hatású munkái terjesztették el.

érdemes jelzővel illetni a megkülönböztetés végett, már csak azért is, mert a két tárgy a hüvelykujjas húzás történetében messze nem azonos súllyal jelenik meg: előbbi alapeszköz (ez „az” íjászgyűrű), utóbbi pedig nagyon ritkán, s a jelek szerint akkor is csak lehetőségként bukkan fel.

A tanulmány első része a hűrfogással, s azon belül a gyűrű szerepével foglalkozik. Nagyon helyesen: a kérdésről bőven van mit írni hazánkban. A megfogalmazások sajnos nem minden esetben sikerültek kellően pontosra, időnként tartalmuk is erősen vitatható. Az alábbiakban néhány, számomra problematikus helyre hívom fel a figyelmet. „A hűrfogással foglalkozó kutatások csupán magára a technikára összpontosítottak, de azt nem vizsgálták egy adott nomád népre fókuszálva” – írja Hergott Kristóf (55. old.). Kétségtelen tény, hogy a hűrfogás finomságai nem kellőképpen világosak számunkra, nem vizsgálták őket a nomád népek körében sem korok, sem régiók s még kevésbé íjászati iskolák szerint. Már csak azért sem, mert a források nagyon ritkán engednek meg efféle kutatásokat: mit tudunk az avarok, a besenyők vagy akár a türkök, mongolok, oszmánok hűrkezeléséről, ami túlmutatna az általánosságokon?

A továbbiakban meglehetősen félresikerült a hüvelykujjas húzás előnyeinek ecsetelése is: „A mongol hűrfogás előnye abban rejlett, hogy sokkal kisebb az esélye annak, hogy oldáskor, vagyis mikor kilövik a vesszőt, a visszacsapódó ideg útjába bármilyen más ujj is beleérjen, ezáltal pedig a kilőtt nyíl célt téveszsen.” (56. old.) Azonban sem a kortárs, sem a modern szakirodalom, sem pedig a gyakorlat nem igazolja a fenti okfejtést. A hüvelykujjas húzás nem azért előnyös, mert csökkenti a rossz lövés lehetőségét. Egy képzett íjász jól lő, és nem nyúl bele az idegbe oldáskor, sem hüvelykujjas, sem más technikánál. Ráadásul a hüvelykujjas húzás e tekintetben még csak nem is könnyebb a nyugati, két- vagy háromujjas húzási módoknál. Mert igaz ugyan, hogy mindössze egyetlen ujj – a hüvelyk – feszíti az ideget, de arra többnyire rázár a mutatóujj (vagy a középső, vagy esetleg mindkettő), és az bizony számos lövésmódnál az ideg elé kerül. A középkori mesterek éppen arra intenek, hogy oldáskor a két ujj – hüvelyk és mutató – ellazításának tökéletes szinkronban kell végbemennie, hogy az ideg tisztán induljon útjára.¹⁰ Ez pedig rengeteg gyakorlást igényel.

Itt érdemes kitérni röviden a csatlakozó lábjegyzetre is: „Tulajdonképpen a hűrfogásnál a hüvelykujj mellett a mutatóujjat is használják, csak azzal a vesszőt fogják az ideghez” – állítja Hergott. A mutatóujj ugyan néhol valóban a nyilat támasztja (ilyenkor a középső ujj zár rá a hüvelykre), de annak stabilizálását elsősorban az ujj töve végzi, miközben maga az ujj szabadon mozoghat. És ha

¹⁰ Egy ismeretlen török szerző így ír erről: „A jobb kéz mutatóujjának végén lévő kékülésnek egyetlen oka van: amikor az íjász az íjat végig kihúzza és lő, mutatóujját meggömböíti, és az ideg nekicsapódik. Így az a hely megkékül. Ezt elkerülendő az íjásznak lövéskor a mutatóujját nem szabad begömböltetnie, hanem gyorsan kell kinyitnia, hogy az ideg meg ne csapja. Így az a hely nem kékül meg.” Sudár, *Az íjászat tudományának könyve*, 351.

már a mutatóujj szerepe szóba került: az ideget valóban egyetlen ujj, a hüvelyk húzza, de magában a feszítésben a többi ujjnak is megvan a maga, jól körülhatárolható szerepe – nem csak a mutatónak –, tehát a húzásban ugyan nem vesznek részt, de a helyes kéztartásban és a lövésfolyamatban komoly jelentőségük van.¹¹

A hüvelykujjas húzás fajtái közötti különbség éppen az ujjak eltérő – a külső szemlélő számára szinte észrevehetetlen – szerepében érhető tetten. Itt kell kitérnünk a következő állításra: „A kutatás jelenlegi állása szerint a mongol húr fogáson belül megkülönböztetjük a török, a mandzsu, valamint a perzsa technikát.” (56. old.) Nem világos, hogy miért éppen ezeket különböztetnénk meg? És miben különböznek egymástól? És vajon csak ez a három lehetőség van? Arról nem is beszélve, hogy vajon mikori török és mikori perzsa technikákat hasonlítunk össze. A probléma az, hogy az egyes technikák nem elsősorban népekhez, hanem sokkal inkább iskolákhoz, szokásokhoz köthetők, és elterjedésüket nem a „népi” keretek határozzák meg. Egy nép tagjai egy időben többféle megoldást is használhatnak, és különböző népek is lőhetnek azonos módon.¹² Továbbá ahogy maga az íjászfelszerelés is fejlődött az évszázadok során, nagy valószínűséggel a lövéstechnika sem maradt változatlan. Szerencsésebb lett volna, ha a szerző röviden leírja a főbb megoldásokat, és azokhoz rendel történelmi példákat, kiemelve, hogy e tekintetben éppen a népvándorlás koráról lényegében semmit sem tudunk. E „nagyívű”, a fent idézethez hasonló megállapítások sajnos éppen a tisztánlátást nehezítik.

Feljebb említettem, hogy a hüvelykujjas húzás jelentősége aligha az oldási hibák kiküszöbölésében rejlik. A technika kifejlesztésének magyarázatát talán a lovasíjászatban kell keresnünk: e húzásmódot ugyanis alapvetően lovasnépek használják, illetve használták. Lóhátról azonban csak kis méretű íjjal lehet lőni (ezért fejlődött ki az összetett reflexíj), amelynek teljes kihúzásakor nagyon nagy az ideg törésének a szöge, s ehhez a több ujjat használó technikák nem szerencsések.¹³ Másfelől – bár nem tudjuk, hogy ez ok vagy következmény – a húzás összefüggni látszik a nyíl kivezetésének helyével is, azzal, hogy az íjász az íj jobb vagy bal oldalára helyezi-e a vesszőt. A sportíjászat esetében ez a bal oldalra kerül, az íjász pedig jobb oldalról fogja meg az ideget. A hagyományos lovasíjász-technikáknál éppen fordítva, mintegy tükörképként: a nyíl a jobb oldalra kerül, az ideget pedig bal oldalról fogjuk meg.

A hüvelykujjas húzás szinte elengedhetetlen kelléke az íjászyűrű. Használatának több oka is van: egyfelől az ideg által okozott nyomást osztja el a hüvelykujj begyén, így jóval kényelmesebbé teszi a lövést, valamint megvédi a hüvelykujjat az ideg súrlódása által okozott sérülésektől. Másrészt viszont

¹¹ Erről a török íjászkönyvek meglehetősen sokat és pontosan írnak.

¹² A perzsa húzásról idővel kiderül, hogy valójában a százszánida ezüsttálakon látható lövés-módot jelenti (56. old.), amely azonban máig nem kellőképpen tisztázott.

¹³ Murat Özveri, *Türk yayı ve av. Dünü, bugünü ve uygulamaları*. İstanbul, 2018.

a gyűrű a lövés sebessége – és így végső fokon hatékonysága – szempontjából sem jelentéktelen: az ideg jóval kisebb és kemény felületről pattan le, így a lövést nem zavarja az ujjbegy esetleges felgyűrődése. (E tekintetben a bőrgyűrűk sokkal kevésbé hasznosak, a kezét ugyan megvédik, de a lövés gyorsaságát tekintve nem előnyösek.)¹⁴

A szerző – aki egyébként a gyűrűtípusokkal kapcsolatban is fedezet nélküli állításokat tesz¹⁵ – az avar kori régészeti anyagból egyetlen leletet ismertet, amelyet a mandzsú tárgyakkal hoz összefüggésbe (61. old.). Módszertanilag talán érdemes lett volna elgondolkodni a mandzsú gyűrűhasználat kései – leginkább 18–20. századi anyag ismert – voltán. Vajon hogyan lehetne az időbeli szakadékot áthidalni köztük és az avarok között? Erre nem születik válasz, pedig szükséges lenne a bizonyításhoz. Másrészt nem elemzi a szentes-derekegyházi leletet sem, amely egyfelől belméretét tekintve viszonylag kicsinek tűnik,¹⁶ másrészt érdemes lett volna kitérni arra, hogy a lyuk egyik pereme éppen úgy ferde kiképzésű-e, mint ahogy maga a szerző is bemutatja egyik magyarázó ábráján a mandzsú gyűrűk kapcsán. Ez a ferde kialakítás ugyanis lényegi eleme a hengeres gyűrűknek. Mindezen kérdések azonban lényegüket veszítik Gulyás Bence és Lőrinczy Gábor – a tanulmányban nem idézett – kutatásainak a fényében, akik összegyűjtötték és feldolgozták a tárgytípust, s annak szerepét is meghatározták a kengyel felfüggesztésében.¹⁷ Röviden: húzó kézen használt avar íjászgyűrűről továbbra sem állnak rendelkezésünkre információk.

Ez azonban csak „mellékhadiszintér”: Hergott egy másik, „göbös” gyűrűtípussal foglalkozik sokat, amelyet az íjat tartó kézen viselt íjászgyűrűként határoz meg. (61–65. old.) Az azonosítást két érvre építi: egyfelől szerinte ez a tárgy szükséges a hüvelykujjas húzáshoz, másrészt pedig – éppen az előbbi ok miatt – elterjedt a hüvelykujjal húzó népek körében.

A szerző szerint e gyűrűnek az volna a funkciója, hogy az íjra helyezett nyílveendő ne essék le: „Ez [a hüvelykujjas húzás] a feszítés során valamelyest

¹⁴ Téves Hergott azon meglátása, hogy a bőrgyűrű jól idomul az ujjhoz: valójában felszívja az izzadságot, és meglehetősen könnyen távolítható el az ujjról. A keményre kikészített bőrgyűrűk pedig értelem szerűen sehogyan sem idomulnak az íjász kezének állapotához. A gyűrű az íjászfelszerelés talán leginkább személyre szabott darabja, amelyet időről-időre, az íjász kezének változásait követve cserélni kell.

¹⁵ Pl. Hergott azt állítja, hogy a törökök köröm alakú gyűrűvel lőttek. Vajon kikre, miféle törökökre gondolhatott? A magyarországi oszmán leletanyag például többnyire nem köröm alakú gyűrűkből áll.

¹⁶ Hergott közlése szerint (61. old.) a belső átmérő 1,8 cm – a teljes szélesség és a falvastagság megadott adataiból visszaszámolva 1,6 cm –, ami az íjászgyűrűknél a legalacsonyabb értékek közé tartozik.

¹⁷ Gulyás Bence–Lőrinczy Gábor, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye avar sírleletei. V. Kora avar kori padmalyos temetkezés Tiszavasvári-Eszényi-telekről. In: *Két világ határán*. Szerk. Varga Máté–Szentpéteri József. Kaposvár, 2018, 97–102. Türk Attilának köszönöm, hogy a tanulmányra felhívta a figyelmemet.

instabil helyzetbe hozta a vesszőt, ugyanis nem volt semmi, ami stabilizálja a fekvését kilövéskor, ugyanakkor sokkal gyorsabb lövések leadását is eredményezte, ami a nomád harcmodor egyik kardinális eleme volt.” (58. old.) Az okfejtés nehezen érthető. Az, hogy a vessző stabilan fekszik-e az íjon vagy sem, független a kivezetés helyétől – jobb vagy bal oldal –, egyedül azon múlik, hogy az íjász helyes vagy helytelen technikát használ-e. Valójában a nyíl leesése a kezdők problémája, és néhány hét gyakorlás egyszer s mindenkorra megoldja a kérdést. Nincsen tehát szükség semmiféle alkalmatosságra, hogy helyén tartsa a vesszőt, sem gyalog, sem lovon, még akkor sem, ha a vessző a balra döntött íj alsó felére fekszik fel: stabilitását a feszítési technika biztosítja. A tartó kézen esetlegesen viselt gyűrűnek a lövésgyorsasághoz sincs köze, inkább talán lassítaná azt, hiszen egyfajta akadályt képezne a vessző felfektetésekor. (A muszlim íjászkönyvek részletesen leírják annak a technikáját, hogy hogyan kell a tegez-ből kihúzni, az íjra fektetni, majd az idegre tenni a vesszőt.)

Hergott kicsit később ezt írja: „Fontos megjegyezni, hogy a nomád harcmodor legtöbbször nem is követelte meg a pontos lövések leadását, mivel a steppei népek harcmodorára inkább a nyílzápor volt jellemző.” (58. old.) A hangzatos mondat több mint meglepő. Ne kellett volna pontosan löni? Dehogynem. Az íjászképességek egyik legfontosabbika a pontosság, minden elemzés ezt tekinti minden más alapjának (a gyorsaság és az erő számít még). S mintha elfelejtődött volna, hogy egyébként az íjat vadászatra is használták, a híres-neves hátrafelé lövés pedig nem nyílzáporoszerű volt. Nem mellesleg a nyílzáporotechnikát sem érdemes túldimenzionálni: egy tegezben 10–15 nyíl fért el, amit bizony be kellett osztania a harcosoknak. A hüvelykujjas feszítéssel való íjászatnak tehát nem szükségszerű, elmaradhatatlan eleme a tartókézi gyűrű, ez az érv nem áll meg.¹⁸

¹⁸ Magam semmiféle szükségét nem érzem efféle gyűrű használatának, de álljon itt két, évtizedes tapasztalattal bíró, hüvelykujjas húzással, természetes anyagú íjakkal lövő íjász véleménye: „Húsz éve (1999 óta) lövök hüvelykujjas idegfeszítéssel, oly módon, hogy a nyíl az íjat tartó kéz hüvelykujján (annak egy pontján) támaszkodik fel és fut ki. Ez idő alatt először a japán *kyudoval*, majd később a Tajbuga leírásából is ismert „mameluk” íjásztílussal ismerkedtem meg behatóbban. Mindkét stílusban hüvelykujjas idegfeszítést használnak, miközben egyik stílus sem használ semmilyen segédeszközt az íjat tartó kézen, hogy azzal stabilizálja a nyíl helyzetét a lövés folyamata során. Az utóbbi néhány évben ugyanezzel a hüvelykujjas feszítési móddal használom a rekonstruált 9–11. századi magyar íjászfelszerelésemet is – gyalogosan és lóháton egyaránt. Ezzel az íjászfelszereléssel kapcsolatban sem merült fel az, hogy szükség lenne bármilyen segédeszközre az íjat tartó kézen. Véleményem szerint, megfelelő hüvelykujjas lövéstechnikát használva a nyilak kellően stabilan állnak az íjat tartó kézen (annak kifuttatási pontján) – legalábbis, az évek alatt leadott több tízezer lövésem alapján ezt tapasztaltam.” (Marx Tibor) „Egyesületünkben a hüvelykujjas íjlesztési módot alkalmazzuk, a nyíl az íj markolatának jobb oldalán fut ki, az íjat tartó kéz hüvelykujjának tövén. Ezt a lövési módot használja felnőtt lovasíjász csapatunk, a gyerek lovasíjászok és a gyalogos íjászok egyaránt. Tapasztalataink szerint az íjat tartó kézen semmiféle kiegészítő eszköz nem szükséges a jó lövés kivitelezéséhez.” (Kiss Attila, Zengő Nyíl Hagyományörző Lovas- és Íjászegyesület).

A tartókézi gyűrűk használatára Hergott Kristóf alig tud történeti vagy recens gyakorlati adatokat felsorakoztatni.¹⁹ Egy kínai íjászt ábrázoló, 1793-ból származó európai grafikán például valóban mindkét hüvelykujjon gyűrű látható (említése: 58. old.). Szerepük ugyan nem derül ki az ábrázolásból, a csatlakozó leírás viszont valóban íjászigyűrűre utal.²⁰ Csakhogy a többi, kortárs és valamivel későbbi kínai – valójában mandzsu – íjászt ábrázoló rajzról hiányzik a bal kézen hordott gyűrű, olyan ábrázolásokról is, amelyek nagyon alaposnak és pontosnak tűnnek, és a húzó kézi gyűrűket is részletesen ábrázolják.²¹ Innen nézve Van-Ta Zhin portréja sokkal inkább egyedinek tekinthető, mint tipikusnak, és inkább magyarázatra szorul, semmint általános érvként lehetne felhasználni.

A Roman Girshmann által összegyűjtött és hellenisztikus korúnak gondolt gyűrűcsoport megint csak számos problémát vet fel (58–59. old.). Könnyen belátható ugyan, hogy az orosz kutató által meghatározott funkció – az íj felajzása – kevéssé életszerű, már csak a tárgy méreteinél fogva is, de íjászigyűrűként ugyanez mondható el róla: még azt is nehéz elképzelni, hogy némelyik példányt hogyan lehetne az ujra húzni (kis belső mérete és formai kialakítása miatt). Ugyanoda jutottunk tehát, mint az előző tételnél: lehet ugyan, hogy a tárgynak van köze az íjászathoz, de ezt bizonyítani kellene, minthogy eredeti funkcióját valójában nem ismerjük. Ezzel tehát aligha lehet alátámasztani a fenti elgondolást.

Felemlíthető egy relief, amely Asszurbanipalt (Kr. e. 668–Kr. e. 631/629?) ábrázolja lövés közben,²² valóban tartó kézen viselt gyűrűvel. Itt megint csak az időbeli különbség – és az eközben lezajlott íjhasználati fejlődés – okoz problémát, de az elv mindenképpen megjelenik. Hergott hivatkozik a mai koreai íjászatra is, ahol azonban szó sincs általános gyakorlatról, inkább partikuláris jellegzetességről.²³ (Éppúgy, ahogy az U. Köhalmi Katalin által közölt mongol fotó esetében is.²⁴)

¹⁹ Ezt ő maga is érzi: „Az íjtartó kézen viselt gyűrűkre vonatkozóan kevés adatunk van, e tárgyak pontos funkciója a mai napig bizonytalan, azonban így is találhatunk rájuk vonatkozó adatokat.” (58. old.)

²⁰ William Alexander alkotása (Portrait of Van-Ta Zhin) a *The Costume of China, Illustrated in Forty-Eight Coloured Engravings*. London, 1805. című könyvben jelent meg.

²¹ Ilyen pl. az 1759-ben lezajlott kurmáni csata kínai vezetőinek portrészorozata. A húzó kéz gyűrűje mindig szerepel, a tartó kézen viszont nem látható ilyesmi. Ld. pl. Yisamu, Cebdenjab, Looge, Samutan, Tamanai, Wu-fu portréit: <http://www.battle-of-qurman.com.cn/e/list.htm>.

²² Mike Loades, *The Composite Bow*. New York, 2016, 31.

²³ A koreai íjások kétféle gyűrűt használnak – a férfi és a nő gyűrűt –, de mindkét típust a húzó kéz hüvelykujján viselik, és nem egyszerre használják őket, hanem választanak közülük. Tartókézi gyűrűről általában nem esik szó. Vö. Thomas Duvernay–Lee Moon-ok, *Comparison of Archery Traditions in Korea*. https://congress.aks.ac.kr:52525/korean/files/2_1357543573.pdf.

²⁴ U. Köhalmi Katalin, *A steppék nomádja lóháton, fegyverben*. Budapest, 1972, 57 és 32. kép. A mongol lövési technika erősen átalakulóban van (a nyíl újabban átkerült a bal oldalra), hagyományosan a hüvelykujjas húzással és jobb oldalon kivezetett vesszővel lőttek. Ehhez a hen-

A felsorolható csekély mennyiségű adattal szemben íjászabrázolások sokaságáról hiányzik e tárgy, a mai gyakorlatban alig jelenik meg, és az írott forrásokban sem szerepel. Mindezek fényében a szerző azon állítása, hogy „a mongol húrfozás alkalmazása során az íjtartó kézen is viseltek egy gyűrűt” (58. old.), nem csekély túlzásnak tűnik: valójában egy jószerivel ismeretlen eszközről van szó. A tartókézen használt gyűrű nem állandó eleme a hüvelykujjas húzásnak, és hiába állítja a szerző, hogy „a két tárgytípus az eurázsiai steppe egész területén megtalálható”, ez egyszerűen nem igaz, és akkor még – a nagyvonalúan elhagyott – időbeli paramétereket nem is vettük figyelembe. Ez az indokolatlan általánosítás módszertanilag sem helyes, ráadásul a tanulmány ezen részének alapjait érinti, hiszen a felgyűjtött tárgytípus azonosítása részben éppen a fenti általánosításon alapul. A másik érv – a szükségesség –, mint feljebb láttuk, szintén nem állja meg a helyét, így a tárgy funkciójának meghatározása igen gyenge lábakon áll. Ami persze ettől még nem biztos, hogy helytelen: elméletileg lehetséges, hogy az avarok – ha mások nem is – használtak ilyen gyűrűt.

Lássuk, mi a helyzet a kárpát-medencei avar gyűrűkkel! A szerző a tárgytípus 21 példányát ismeri, és elemezte azok lelőköörülményeit: a gyűrűk döntően férfisírokból kerültek elő, amelyekben számos esetben találtak nyomokat az íjászfelszerelésre is. A meghatározható helyzetű gyűrűk 5:7 arányban kerültek elő az elhunyt jobb és bal oldaláról, itt tehát határozott tendencia nem figyelhető meg, ugyanakkor gyakran a derék, a kéz környékén feküdtek. Lényeges, hogy e lelettípus ismert példányai a teljes avar szállásterületen előfordultak. De vajon elegendő-e ez a szóban forgó tárgyak íjászgyűrűként való meghatározásához?

A kérdés tanulmányon belüli súlyához képest a tárgyak elemzése viszonylag kevés teret kapott. Kár, mert az olvasó óhatatlanul is kíváncsi lenne a gyűrűk méreteire: a jelzett publikációkban visszakeresve többször meglehetősen kicsi belméret – pl. 13 mm (!) – figyelhető meg.²⁵ Vajon elég-e ez ahhoz, hogy egy íjász használja ezeket? Azután hogyan is működik ez a gyűrű: a „göb” nem akadályozza-e a tollazat, illetve általában a nyíl kifutását, illetve a kifutó nyíl nem fordítja-e ki a göböt? (Hiszen a kerek gyűrűket semmi nem tartja „írányban”.) Ha a gyűrű feladata a vessző leesésének meggátlása (ez az érvelés egyik alapja), akkor hogyan kerülnek a gyűjtésbe olyan példányok, amelyeken lényegében nincsen kiemelkedés (II.1–3 típus: „Ívelten ellaposodó corpusú gyűrűk”, „Rövid ellaposodású gyűrűk”, „Hosszú ellaposodású gyűrűk”, összesen hat darab (75. old.). Talán ezekben az esetekben a tartó kéz hüvelykujjának védelme

geres csoportba tartozó gyűrűket használtak, a leírásokban íjtartó kézen viselt gyűrű nem szerepel. Vö: Varga Ferenc, *Ijászat a mongol népek körében. Doktori disszertáció*. Budapest, 2013, 146–149. Továbbá: <http://www.manchuarchery.org/content/footage-mongolian-archers>.

²⁵ Nem szerencsés, hogy a szerző a tényleges adatbázis esetében saját kéziratára, és nem a publikációkra vagy a leltári számokra hivatkozik. Az általam visszakeresett példány: Szeged–Fehértó A, 36. sír. Madaras László, *The Szeged-Fehértó „A” and „B” cemeteries*. Debrecen–Budapest, 1995, 18.

lenne a cél? Ebben az esetben viszont funkcionálisan két gyűrűtípusról kellene beszélnünk: egy „göbösről”, amely a nyíl helyben tartását szolgálta, és egy lapítottról, amely talán a hüvelykujj védelmét célozta. (Ez esetben persze fel kellene tennünk a kérdést: ezeknél nem volt instabil a vessző fekvése az íjon?) Röviden: a tipológia ugyan érthető, viszont nem áll kellőképpen kapcsolatban a tanulmánnyal, sőt az abban olvasható érvelésnek ellentmondani is látszik. Látva, hogy számos göb nélküli gyűrű is bekerült a gyűjtésbe, felmerül a kérdés, hogy mi is volt az elkülönítés szempontja. Röviden: rendelkezésünkre áll egy viszonylagos formagazdagságot felmutató, ismeretlen rendeltetésű tárgytypus (ha valóban egy típusba sorolhatók mindezek), és egy ehhez hozzárendelt, a történeti és a jelenkori forrásokból kevéssé dokumentálható funkció. Magam úgy érzem, mindez nagyon kevés ahhoz, hogy bizonyítottnak tekintsük a tartó kézen viselt avar íjászgyűrűk egykori létét.

Összefoglalva a fentieket: a szerző hitelt érdemlően nem tudott a régészeti leletek között sem húzó-, sem tartókézi gyűrűket kimutatni. Felvetései pedig nem elégségesek ahhoz, hogy az avarok íjászatáról határozott kijelentéseket fogalmazzunk meg. Bár kétségtelenül értékelendő a tény, hogy egy jószérivel alig vizsgált tárgytypus került így „reflektorfénybe”, bizonyító erő tekintetében a tanulmány sajnálatos módon nem áll szilárd alapokon, s így végső fokon nem jutunk közelebb általa az avar íjászat megismeréséhez.